

257
C

S. AUR. AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

DE FIDE RERUM QUÆ NON VIDENTUR,

LIBER UNUS ¹.

IN HOC LIBRO DEMONSTRATUR NOS IN CHRISTIANA RELIGIONE,
NON CULPABILI TEMERITATE, SED LAUDABILI FIDE CREDERE
RES, QUAS OCULIS NOSTRIS NON VIDEMUS.

I. SUNT qui putant christianam religionem propterea ridendam potius quam tenendam, quia in ea, non res quæ videatur ostenditur, sed fides rerum quæ non videntur, hominibus imperatur. Nos ergo ad hos refellendos, qui prudenter sibi videntur nolle credere, quod videre non possunt, etsi non valemus humanis aspectibus monstrare divina quæ credimus, tamen humanis mentibus etiam illa quæ non videntur credenda esse monstramus. Ac primum isti, quos oculis carnis sic stultitia fecit obnoxios, ut quod per eos non cernunt, non sibi existiment esse credendum, admonendi sunt quam multa non solum credant, verum etiam sciant, quæ talibus oculis videri non possunt. Quæ cum sint innumerabilia in ipso animo nostro, cujus invisibilis est

¹ Scriptus post annum 399. — ² Vide D. Guillon, tom. XXI, p. 179-183.

natura, ut alia taceam, fides ipsa qua credimus, sive cogitatio qua nos vel credere aliquid, vel non credere novimus, cum prorsus aliena sit ab istorum conspectibus oculorum, quid tam nudum, tam clarum, quid tam certum est interioribus visibus animorum? Quomodo ergo credendum non est quod corporeis oculis non videmus, cum vel credere nos, vel non credere, ubi corporeos oculos adhibere non possumus, sine ulla dubitatione videamus?

II. Sed, inquit, ista quæ in animo sunt, cum possumus ipso animo cernere, non opus habemus per oculos corporis nosse: quæ autem dicitis vos ut credamus, nec foris ostenditis, ut ea per oculos corporis noverimus, nec intus in animo nostro sunt, ut ea cogitando videamus. Sic ista dicunt, quasi quisquam credere juberetur, si jam sibi præsentatum posset videre quod creditur. Ideo utique debemus credere nonnulla etiam temporalia, quæ non videmus, ut æterna etiam mereamur videre, quæ credimus. Sed quisquis es, qui non vis credere nisi quod vides, ecce præsentia corpora corporeis oculis vides, præsentia voluntates et cogitationes tuas, quia in animo tuo sunt, ipso animo vides: dic mihi, obsecro te, amici tui erga te voluntatem quibus oculis vides? Nulla enim voluntas corporeis oculis videri potest. An vero etiam hoc vides animo tuo, quod in animo agitur alieno? Quod si non vides, quomodo amicali benevolentiam vicem rependis, si quod non potes videre, non credis? An forte dicturus es, alterius voluntatem per ejus opera te videre? Ergo facta visurus, et verba es auditurus, de amici autem voluntate id quod videri et audiri non potest crediturus. Non enim voluntas illa color est aut figura, ut oculis ingeratur; vel sonus aut cantilena, ut auribus illabatur; aut vero tua est, ut cui cordis affectione sen-

tiatur. Restat itaque, ut nec visa, nec audita, nec apud te intus conspecta credatur, ne tua vita deserta sine ulla amicitia relinquatur, vel impensa tibi dilectio vicissim abs te non rependatur. Ubi est ergo quod dicebas, te credere non debere, nisi quod videres aut extrinsecus corpore, aut intrinsecus corde? Ecce ex corde tuo, credis cordi non tuo; et quo nec carnis nec mentis dirigis aciem, accommodas fidem. Amici faciem cernis corpore tuo, fidem tuam cernis animo tuo: amici vero non abs te amatur fides, si non in te mutuo illa sit fides, qua credas quod in illo non vides. Quamvis homo possit et fallere fingendo benevolentiam, tegendo malitiam: aut si nocere non cogitat, tamen expectando a te aliquam commōditatem, simulat, quia charitatem non habet.

III. Sed dicis, ideo te credere amico, cujus videre cor non potes, quia in tuis tentationibus eum probasti, et cujusmodi animum erga te haberet in tuis periculis, ubi te non deseruit, cognovisti. Numquid ergo, ut amicorum probetur erga nos charitas, videtur tibi nostra optanda calamitas? Nec quisquam erit ex amicis certissimis felix, nisi fuerit adversis rebus infelix: ut videlicet explorato alterius amore non fruatur, nisi suo dolore vel timore crucietur. Et quomodo in habendis veris amicis optari ea, non potius timeri felicitas potest, quam probare nisi infelicitas non potest? Et tamen verum est haberi posse amicum etiam in rebus prosperis, probari autem certius in rebus adversis. Sed utique ut eum probes, periculis tuis nec te committeres, nisi crederes. Ac per hoc cum te committis ut probes, credis antequam probes. Certe enim si rebus non visis credere non debemus, quandoquidem¹ et nondum certius probatis amicorum cordibus credimus; et cum ea malis nostris bona proba-

¹ Locus perplexus et vitiatas.

verimus, etiam tunc eorum erga nos benevolentiam credimus potius, quam videmus : nisi quia tanta fides est, ut non incongruenter quibusdam oculis ejus nos judicemus videre quod credimus : cum propterea credere debeamus, quia videre non possumus.

IV. Si auferatur hæc fides de rebus humanis, quis non attendat quanta earum perturbatio, et quam horrenda confusio subsequatur? Quis enim mutua charitate diligetur ab aliquo, cum sit invisibilis ipsa dilectio, si quod non video, credere non debeo? Tota itaque peribit amicitia, quia non nisi mutuo amore constat. Quid enim ejus poterit ab aliquo recipere, si nihil ejus creditum fuerit exhiberi? Porro amicitia pereunte, neque connubiorum neque cognationum et affinitatum vincula in animo servabuntur; quia et in his utique amica consensio est. Non ergo conjugem conjux vicissim diligere poterit, quando se diligi, quia ipsam dilectionem non potest videre, non credit. Nec filios habere desiderabunt, quos vicissim sibi reddituros esse non credunt. Qui si nascantur et crescant, multo minus ipsi parentes suos amabunt, quorum erga se amorem in eorum cordibus, quia est invisibilis, non videbunt; si ea quæ non videntur, non laudabili fide, sed culpabili temeritate creduntur. Quid jam de cæteris necessitudinibus dicam, fratrum, sororum, generorum atque socerorum, et qualibet consanguinitate et affinitate junctorum, si charitas incerta, voluntasque suspecta est, et filiis parentum, et parentibus filiorum, dum benevolentia non redditur debita; quia nec deberi putatur, quando in alio quæ non videtur, esse non creditur? Porro si non ingeniosa, sed odiosa est ista cautela, ubi nos amari non credimus, quod amorem amantium non videmus, vicemque non recipimus, quibus eam nos debere mutuam non puta-

mus : usque adeo res humanæ perturbantur, si quod non videmus, non credamus, ut omnino funditus evertantur, si nullas credamus hominum voluntates, quas ntiqve videre non possumus. Omitto dicere quam multa isti, qui nos reprehendunt, quia credimus quæ non videmus, credant famæ et historiæ, vel de locis, ubi ipsi non fuerunt; nec dicant : Non credimus, quia non vidimus. Quoniam si hoc dicant, coguntur fateri incertos sibi esse parentes suos : quia et hinc aliis narrantibus, nec tamen quia jam præteritum est id ostendere valentibus, crediderunt, nullum retinentes illius temporis sensum, et tamen aliis inde loquentibus adhibentes sine ulla dubitatione consensum : quod nisi fiat, incurratur necesse est adversus parentes infidelis impietas, dum quasi vitatur in his quæ videre non possumus credendi temeritas. Si ergo non credentibus nobis quæ videre non possumus, ipsa humana societas, concordia pereunte, non stabit; quanto magis est fides, quamvis quæ non videntur, rebus adhibenda divinis : quæ si non adhibeatur, non amicitia quorumlibet hominum, sed ipsa summa religio violatur, ut summa miseria consequatur.

V. Sed amici hominis, inquires, erga me benevolentiam quanquam videre non possum, multis tamen indicis indagare possum : vos autem quæ vultis ut non visa credamus, nullis indicis potestis ostendere. Interim non parum est, quod fateris quorumdam indiciorum perspicuitate res aliquas, etiam quæ non videntur, credi oportere : etiam sic enim constat, non omnia quæ non videntur, non esse credenda; jacetque illud abjectum atque convictum, quod dicitur, ea quæ non videmus, non debere nos credere. Multum autem falluntur, qui putant nos sine ullis de Christo indicis credere in Christum. Nam quæ sunt indicia clariora, quam ea quæ nunc vi-

demus prædicta et impleta? Proinde qui putatis nulla esse indicia, cur de Christo credere debeatis quæ non vidistis, attendite quæ videtis. Ipsa vos Ecclesia ore maternæ dilectionis alloquitur. Ego, quam miramini per universum mundum fructificantem atque crescentem, qualem me conspicitis aliquando non fui. Sed : « In semine tuo benedicentur omnes gentes¹. » Quando Deus Abrahamæ benedicebat, me promittebat : per omnes enim gentes in Christi benedictione diffundor. Semen Abrahamæ Christum succedentium generationum ordo testatur. Quod ut breviter colligam, Abraham genuit Isaac, Isaac genuit Jacob, Jacob genuit duodecim filios, ex quibus ortus est populus Israël. Jacob quippe ipse appellatus est Israël. In his duodecim filiis genuit Judam, unde nomen est Judæorum, ex quibus nata est Virgo Maria, quæ peperit Christum. Et ecce in Christo, id est, in semine Abrahamæ benedici omnes gentes, videtis et stupetis; et adhuc in eum credere timetis, in quem non credere potius timere debuistis. An credere dubitatis vel recusatis Virginis partum, cum magis credere debeatis, sic de cuiusse nasci hominem Deum? Et hoc namque accipite per Prophetam fuisse prædictum : « Ecce Virgo accipiet in utero, et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus². » Non ergo dubitabitis Virginem parientem, si velitis credere Deum nascentem; mundi regimen non relinquentem, et ad homines in carne venientem; matri foecunditatem afferentem, integritatem non auferentem. Sic hominem nasci oportebat, etsi semper erat Deus, ex quo nascendo fieret nobis Deus. Hinc de eo rursus Propheta dicit : « Thronus tuus, Deus, in sæculum sæculi; Virga directionis, virga regni tui. Dilexisti justitiam, et odisti ini-

¹ Gen. xxii, 18. — ² Isaï. vii, 14.

» quitatem, propterea unxit te, Deus, Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis¹. » Ista unctio spiritalis est, qua Deus unxit Deum, Pater scilicet Filium : unde appellatum a chrismate, id est, ab unctione novimus Christum. Ego sum Ecclesia, de qua illi in eodem Psalmo dicitur, et tanquam factum quod futurum fuerat prænuntiatur : « Astitit regina a dextris tuis, in vestitu deaurato, circumamicta varietate, » id est, in sacramento sapientiæ, linguarum varietate decorata. Ibi mihi dicitur : « Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam, » et obliviscere populum tuum, et domum patris tui; » quia concupivit rex speciem tuam : quoniam ipse est Dominus Deus tuus, et adorabunt eum filiae Tyri in muneribus, vultum tuum deprecabuntur omnes divites plebis. Omnis gloria ejus filiae regis intrinsecus, in simbris aureis circumamicta varietate. Adducentur regi virgines post eam, proximæ ejus adducentur tibi : adducentur in lætitia et exultatione, adducentur in templum regis. Pro patribus tuis nati sunt tibi filii, constitues eos principes super omnem terram. Memores erunt nominis tui, in omni generatione et generatione. Propterea populi confitebuntur tibi in sæculum, et in sæculum sæculi¹. »

VI. Si hanc reginam non videtis, jam etiam regia prole foecundam. Si non videt impletum, quod audivit esse promissum, cui dictum est : « Audi, filia, et vide. » Si non reliquit ritus pristinos mundi, cui dictum est : « Obliviscere populum tuum, et domum patris tui. » Si non ubique Christum Dominum confitetur, cui dictum est : « Concupivit rex speciem tuam, quia ipse est Dominus Deus tuus. » Si non videt civitates gentium Christo preces fundere, et munera offerre, de quo illi

¹ Psal. xlv, 7, 8. — ² Ibid. 10, et seqq.

dictum est : « Adorabunt eum filiae Tyri in muneribus. » Si non etiam superbia deponitur divitum, et ab Ecclesia deprecantur auxilium, cui dictum est : « Vultum » tuum deprecabuntur omnes divites plebis. » Si non agnoscit filiam regis, cui dicere jussa est : « Pater noster, » qui es in caelis¹, » et in sanctis suis in interiore homine renovatur de die in diem, de qua dictum est : « Omnis » gloria ejus filiae regis intrinsecus : » quamvis et oculos extraneorum fulgentes² fama praedicatorum suorum in diversitate linguarum velut in fimbriis aureis et vestis varietate perstringat. Si non postea quam diffamatur in quocumque loco odore bono ejus, etiam consecrandae virgines adducuntur ad Christum, de quo dicitur, et cui dicitur : « Adducentur regi virgines post eam, proximae » ejus adducentur tibi. » Et ne quasi captivae in aliquem velut carcerem viderentur adduci : « Adducentur, » inquit, in laetitia et exultatione, adducentur in templum » regis. » Si non parit filios, ex quibus habeat tanquam patres, quos constituat sibi ubique rectores, cui dicitur : « Pro patribus tuis nati sunt tibi filii, constitues eos » principes super omnem terram ; » quorum se orationibus mater et praelata et subjecta commendat ; unde subjunctum est : « Memores erunt nominis tui, in omni generatione et » generatione. » Si non propter eorumdem patrum praedicationem, in qua nominis ejus sine intermissione meminerunt, tam magnae in ea multitudines congregantur, eique laudem gratiae sine fine linguis propriis confitentur, cui dicitur : « Propterea populi confitebuntur tibi in saeculum, et in saeculum saeculi. » Si non ista ita demonstrantur esse perspicua, ut non inveniant oculi inimicorum in quam partem avertantur, ubi non eadem perspicuitate seriantur, ut ex ea fateri manifeste cogantur :

¹ Matth. vi, 9. — ² Forte fulgente.

merito fortasse dicitis, quod nulla vobis ostendantur indicia, quibus visis credatis etiam illa quae non videtis. Si vero haec, quae videtis, et longe ante praedicta sunt, et tanta manifestatione complentur ; si se ipsa veritas et praecedentibus vobis et consequentibus declarat effectibus, o reliquiae infidelitatis, ut credatis quae non videtis, iis erubescite quae videtis.

VII. Me attendite, vobis dicit Ecclesia ; me attendite, quam videtis, etiamsi videre nolitis. Qui enim temporibus illis in Judaea terra fideles fuerunt, ex Virgine nativitatem mirabilem, ac passionem, resurrectionem, ascensionem Christi, omnia divina dicta ejus et facta praesentes praesentia didicerunt. Haec vos non vidistis, propterea credere recusatis. Ergo haec aspiciate, in haec intendite, haec quae cernitis cogitate, quae vobis non praeterita narrantur, nec futura praenuntiantur, sed praesentia demonstrantur. An vobis inane vel leve videtur, et nullum vel parvum putatis esse miraculum divinum, quod in nomine unius crucifixi universum genus currit humanum ? Non vidistis quod praedictum et impletum est de humana Christi nativitate ; « Ecce virgo in utero » accipiet, et pariet filium¹ : » sed videtis quod praedictum et impletum est ad Abraham Dei verbum : « In » semine tuo benedicentur omnes gentes². » Non vidistis quod de mirabilibus Christi praedictum est : « Venite, et » videte opera Domini, quae posuit prodigia super terram³ : » sed videtis quod praedictum est : « Dominus » dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te : postula a me, et dabo tibi gentes haereditatem tuam, et » possessionem tuam terminos terrae⁴. » Non vidistis quod praedictum est et impletum de passione Christi : « Foderunt manus meas et pedes meos, dinumeraverunt

¹ Isaï. vii, 14. — ² Gen. xxi, 18. — ³ Psal. xlv, 9. — ⁴ Id. ii, 7, 8.

» omnia ossa mea ; ipsi vero consideraverunt et conspexerunt me ; diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt fortem : » sed videtis quod in eodem Psalmo prædictum est, et nunc apparet impletum : « Commemorabuntur et convertentur ad Dominum universæ fines terræ, et adorabunt in conspectu ejus universæ patriæ gentium ; quoniam Domini est regnum, et ipse dominabitur gentium¹. » Non vidistis quod de resurrectione Christi prædictum atque completum est, loquente Psalmo ex persona ejus prius de traditore et persecutoribus ejus : « Egrediebantur foras, et loquebantur simul in unum ; adversum me insurrabant omnes inimici mei, adversum me cogitabant mala mihi ; verbum iniquum disposuerunt adversum me². » Ubi ut ostenderet nihil eos valuisse occidendo resurrecturum, subjecit atque ait : « Numquid qui dormit, non adjiciet ut resurgat ? » Et paulo post cum de ipso suo traditore per eandem prophetiam prædixisset, quod in Evangelio quoque scriptum est : « Qui edebat panes meos, ampliat super me calcaneum³ ; » hoc est, conculcavit me : continuo subdidit : « Tu autem, Domine, miserere mei, et resuscita me, et reddam illis. » Impletum est hoc, dormivit Christus, et evigilavit, hoc est, resurrexit : qui per eandem prophetiam in alio Psalmo ait : « Ego dormivi et somnum cepi, et exurrexi, quoniam Dominus suscipiet me⁴. » Verum hoc non vidistis, sed videtis ejus Ecclesiam, de qua similiter dictum et impletum est : « Domine Deus meus, ad te gentes venient ab extremo terræ, et dicent : Vere mendacia coluerunt patres nostri simulacra, et non est in illis utilitas⁵. » Hoc certe sive velitis seu nolitis aspiciatis, etiam si adhuc aliquam

¹ Psal. XXI, 17, et seqq. — ² Id. XL, 7, 8. — ³ Joan. XIII, 18. — ⁴ Psal. III, 6. — ⁵ Jerem. XXVI, 19.

putatis esse vel fuisse in simulacris utilitatem : certe tamen innumeros gentium populos relictis vel abjectis vel confractis hujusmodi vanitatibus audistis dicere : « Vere mendacia coluerunt patres nostri simulacra, et non est in illis utilitas : si faciet homo deos, et ecce ipsi non sunt dii. » Nec putetis autem ad unum aliquem Dei locum gentes prædictas fuisse venturas, quoniam dictum est : « Ad te gentes venient ab extremo terræ. » Intelligite, si potestis, ad Deum Christianorum, qui summus et verus est Deus, non ambulando venire gentium populos, sed credendo. Nam res eadem ab alio Propheta sic prænuntiata est : « Prævalebit, inquit, Dominus adversus eos, et exterminabit omnes deos gentium terræ ; et adorabunt eum unusquisque de loco suo omnes insulæ gentium¹. » Quod ait ille : « Ad te omnes gentes venient : » hoc ait iste : « Adorabunt eum unusquisque de loco suo. » Ergo veniunt ad eum non recedentes de loco suo, quia credentes in eum inveniunt eum in corde suo. Non vidistis quod prædictum et impletum est de ascensione Christi : « Exaltare super coelos Deus, : » sed videtis quod continuo sequitur : « Et super omnem terram gloria tua². » Illa de Christo jam facta atque transacta omnia non vidistis, sed ista præsentia in ejus Ecclesia videre vos non negatis. Utraque vobis prædicta monstramus : utraque autem vobis impleta propterea demonstrare videnda non possumus, quia revocare in conspectum præterita non valemus.

VIII. Sed quemadmodum voluntates amicorum quæ non videntur, creduntur per indicia quæ videntur : sic Ecclesia quæ nunc videtur, omnium quæ non videntur, sed in eis litteris ubi et ipsa est prædicta monstrantur, et index est præteritorum, et prænuntia futurorum. Quia

¹ Sophon. II, 11. — ² Psal. CVII, 6.

et præterita quæ jam non possunt videri, et præsentia quæ nec possunt videri omnia, cum prænuntiarentur, nihil horum poterat tunc videri. Cum ergo fieri prædicta cœperunt, ex illis quæ facta sunt usque ad ista quæ fiunt, de Christo et Ecclesia quæ prædicta sunt ordinata serie cucurrerunt: ad quam seriem pertinent de die judicii, de resurrectione mortuorum, de impiorum æterna damnatione cum diabolo, et de piorum æterna remuneratione cum Christo, quæ similiter prædicta ventura sunt. Cur ergo res primas et novissimas quas non videmus non credamus. cum testes utrarumque res medias quas videmus habeamus; atque in prophetis Libris et primas et medias et novissimas vel audiamus prænuntiatas ante quam fierent, vel legamus? Nisi forte arbitrantur homines infideles a Christianis illa esse conscripta, ut ista quæ jam credebant majus haberent pondus auctoritatis, si ante quam venirent, putarentur esse promissa.

IX. Quod si suspicantur, inimicorum nostrorum Judæorum codices perscrutentur. Ibi legant ista, quæ commemoravimus, prænuntiata de Christo in quem credimus, et Ecclesia quam cernimus ab initio laborioso fidei usque ad sempiternam beatitudinem regni. Sed cum legunt, non mirentur quod ista illi, quorum codices sunt, propter inimicitiarum tenebras non intelligunt. Nam eos non intellecturos ab eisdem Prophetis ante prædictum est: quod ut cætera oportebat impleri, et occulto justoque judicio Dei meritis eorum poenam debitam reddi. Ille quippe, quem crucifixerunt, et cui fel et acetum dederunt, quamvis in ligno pendens, propter eos quos fuerat in lucem de tenebris educturus, dixerit Patri: « Ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt¹: » tamen propter cæteros, quos occultioribus causis fuerat de-

¹ Luc. xxiii, 34.

serturus, per Prophetam tanto ante prædixit: « Dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me » aceto; fiat mensa eorum coram ipsis in muscipulam, et » in retributionem et in scandalum; obscurentur oculi » eorum, ne videant, et dorsum illorum semper incurva¹. » Cum causæ itaque nostræ præclarissimis testimoniis circumquaque ambulant oculis obscuratis, ut per eos hæc probentur, ubi et ipsi reprobantur. Ideo factum est, ne sic delerentur, ut eadem secta omnino nulla esset; sed dispersa est super terras, ut portans in nos collatæ gratiæ prophetias ad convincendos firmiter infideles, nobis ubique prodesset. Et hoc ipsum quod dico, accipite quemadmodum fuerit prophetatum: « Ne occideris eos, inquit, ne quando obliviscantur legem tuam, disperge » eos in virtute tua². » Non sunt ergo occisi, in eo quod non sunt quæ apud eos legebantur, et audiebantur obliti. Si enim Scripturas sanctas, quamvis eas non intelligant, penitus obliviscerentur, in ipso Judaico ritu occiderentur: quia cum Legis et Prophetarum nihil nossent Judæi, prodesse non possent. Ergo occisi non sunt, sed dispersi: ut quamvis in fide, unde salvi fierent, non haberent; tamen unde nos adjuvaremur, memoria retinerent, in libris suffragatores, in cordibus nostri hostes, in codicibus testes.

X. Quanquam etiam si de Christo et Ecclesia testimonia nulla præcederent, quem non movere deberet ut crederet, repente illuxisse divinam humano generi claritatem, quando videmus relictis diis falsis, et eorum confectis usquequaque simulacris, templis subversis, sive in usus alios commutatis, atque ab humana veteranosissima consuetudine tot vanis ritibus extirpatis, unum verum Deum ab omnibus invocari? Et hoc esse factum per unum

¹ Psal. lxxviii, 22-24. — ² Id. lxxiii, 12.

hominem ab hominibus illum, comprehensum, vinc-
tum, flagellatum, expalatum, exprobratum, cruci-
fixum, occisum; Discipulis ejus, quos idiotas, et imperitos,
et piscatores, et publicanos, per quos ejus magisterium
commendaretur, elegit, annuntiantibus ejus resurrectionem,
ascensionem, quam se vidisse dixerunt, et impleti
Spiritu sancto, hoc Evangelium linguis omnibus, quas
non didicerant, sonuerunt. Quos qui audierunt, partim
crediderunt, partim non credentes prædicantibus feroci-
ter restiterunt. Ita fidelibus usque ad mortem pro veri-
tate, non mala rependendo, sed perpetiando certantibus;
nec occidendo, sed moriendo vincentibus, sic in istam
religionem mutatus est mundus, sic ad hoc Evangelium
corda conversa mortalium, marium et foeminarum, par-
vulorum atque magnorum, doctorum et indoctorum,
sapientium et insipientium, potentium et infirmorum,
nobilium et ignobilium, excelsorum et humilium, et per
omnes gentes Ecclesia diffusa sic crevit, ut etiam contra
ipsam catholicam fidem nulla secta perversa, nullum
genus exoriatur erroris, quod ita reperiatur christianæ
veritati adversari, ut non affectet atque ambiat Christi
nomine gloriari: quod quidem non sineretur pullulare
per terram, nisi exerceat sanam et ipsa contradictio dis-
ciplinam. Quando tantum crucifixus ille potuisset, nisi
Deus hominem suscepisset, etiamsi nulla per Prophetas
futura talia prædixisset? Cum vero tam magnum pietatis
sacramentum habuerit antecedentes vates suos atque præ-
cones, quorum divinis vocibus est prænuntiatum, et sic
venerit quemadmodum est prænuntiatum, quis ita sit
demens, ut dicat Apostolos de Christo fuisse mentitos,
quem sic venisse prædicaverunt, quemadmodum eum
venturum Prophetæ ante prædixerunt, qui nec de ipsis
Apostolis vera futura tacuerunt? De his quippe dixerant:

« Non sunt loquelæ neque sermones, quorum non au-
» diantur voces eorum; in omnem terram exivit sonus eo-
» rum, et in fines orbis terræ verba eorum¹. » Quod
certe in orbe videmus impletum, etsi in carne nondum
vidimus Christum. Quis itaque nisi mirabili dementia
cæcatus, aut mirabili pertinacia durus ac ferreus, nolit
habere sacris Litteris fidem, quæ totius orbis prædixe-
runt fidem?

XI. Vos autem, charissimi, qui hanc fidem habetis,
vel qui nunc novam habere cœpistis, nutriatur et crescat
in vobis. Sicut enim venerunt temporalia tanto ante præ-
dicta, venient et sempiterna promissa. Nec vos decipiant
vel vani Pagani, vel falsi Judæi, vel fallaces hæretici,
nec non in ipsa Catholica mali Christiani, tanto nocen-
tiores, quanto interiores inimici. Quia et hinc ne per-
turbarentur infirmi prophetia divina non tacuit, ubi
loquens in Cantico Canticorum sponsus ad sponsam, id
est, Christus Dominus ad Ecclesiam: « Sicut lilium,
» inquit, in medio spinarum, ita proxima mea in medio
» filiarum². » Non dixit, in medio extranearum; sed,
« In medio filiarum. Qui habet aures audiendi, audiat³: »
et dum sagena, quæ missa est in mare, et congregat
omnia genera piscium, sicut sanctum loquitur Evange-
lium, trahitur ad littus⁴, id est, ad sæculi finem, secer-
nat se a piscibus malis, corde, non corpore; mores ma-
los mutando, non retia sancta rumpendo: ne qui nunc
probatu reprobis videntur esse permixti, non vitam, sed
poenam reperiant sempiternam, cum cœperint in littore
separari.

¹ Psal. xxviii, 4, 5. — ² Cant. ii, 2. — ³ Matth. xiii, 9. — ⁴ Ibid. 47.